

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Bohdan Maksymchuk – PhD, Full Professor, Head of Department of German Philology of Ivan Franko National University of Lviv.

Scientific interests: history of German, linguistic historiography, general linguistics, POS-Theory, Grammar Theory of the Word.

Iryna Arabska – PhD, Senior teacher of the Department of English Philology of Ivan Franko National University of Lviv.

Scientific interests: English lexicology, theory of grammar, POS-Theory, Grammar Theory of the Word.

УДК 811.161.2'37

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-184-191

АНЖАМБЕМАН У СОНЕТНОМУ ВІРШІ

Анатолій МОЙСІЄНКО (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0002-7856-2746

e-mail: anmoj@ukr.net

МОЙСІЄНКО Анатолій. *АНЖАМБЕМАН У СОНЕТНОМУ ВІРШІ.* У статті зроблено короткий огляд теорії і практики віршового тексту, пов'язаних з явищем анжамбеману. Наголошено, що українська (як класична, так і сучасна) поезія досить широко послуговується фігурою анжамбеману. Хоч традиційно сонетний вірш означається з вказівкою на ряд обмежень, зокрема стосовно так званого перенесення з рядка в рядок. Автор на прикладі численних сонетних текстів українських поетів намагається показати, що анжамбеманно акцентоване слово в сонетному вірші є в такій мірі органічним, як і в будь-якому віршовому тексті і, як у будь-якому поетичному творі, залежно від авторської інтенції, може виконувати важливу змістову і стилістичну роль.

Ключові слова: анжамбеман, фразові перенесення, текст, сонет, канон і відхилення від канону.

MOISIENKO Anatolii. *ENJAMBMENT IN THE SONNET POEM.* This article contains a short overview of theory and practice of the poem text, dealing with the phenomenon of enjambment. It should be stressed that Ukrainian poetry (both classic and modern) widely uses the figure of enjambment. There is a number of recently published articles by Ukrainian authors offering the study of this poetic figure in different aspects of different individual styles. But for obvious reasons there are no such studies about sonnet texts in particular. Regarding the sonnet poem, since the times of the first French theorists of the 17-18 th centuries up to modern reference editions, genre definitions of its figurative structure almost always contain a number of restrictions. There should be no repeated words, the rhymes should be exact and voiced, every stanza – with the relevant rhyming system – has to be a complete syntactic entity etc. The author (using as example a number of sonnets of Ukrainian poets) tries to show that the enjambment accented word in the sonnet text is as natural as in any other poetic text. And as in any other poetic text (depending on the author's intention) it can play an important semantic and stylistic function. The main meaning and functional shift of enjambement word on the structural level is being studied here both in the system of simple and compound sentence of the sonnet. Quite often we can observe the phrase shift from one stanza to another, from quatrain to tercet. An example of such enjambement structure of the poem where the shift is being observed in every line and every stanza is a sonnet of Dmytro Pavlychko "Слова". Another rare phenomenon of syllable shift in the sonnet poem can be found here: Дихнуло весною, Десною... Над супер- / крутою урбанню...Над біль.../ У долі моєї чебрець і канупер / З чернігівських піль / (А. Мойсієнко).

Key words: enjambment, phrase shift, text, sonnet, canon and deviation from the canon

Постановка проблеми. Огляд літератури. Явище анжамбеману (з фр. enjambement), що полягає у перенесенні частини фрази чи частини слова з попереднього рядка (який втрачає при цьому нормативну версову викінченість) у наступний, зумовлене незбіганням ритмічної паузи зі смисловою (Ковалів, 2007, 1: 332), інтонаційно-фразового поділу верса з метричним членуванням (Квятковский, 1966: 206). Б. Якубський у праці "Наука віршування" (1922) зауважував, що анжамбеман свого часу "був заборонений у класичній теорії французького віршування як такий, що порушує ритмічність віршів", однак "нова поезія дозволяє собі enjambement, тому що якраз у порушенні правильного ритму... сучасний слух

знаходить для себе часто особливу насолоду” (Якубський, 2007: 55). Як “джерело особливого виражального ефекту” характеризував поетичний прийом перенесення з рядка в рядок Б. Томашевський (Томашевский, 1930: 130). Г. Жирмунський означував “enjambement як прийом зруйнування звичного збігу меж речення і віршового рядка”, який виникає в поезії на “контрасті до звичного і ставшого вже художньо нестерпним найстрогішого збігу одиниць ритмічних і синтаксичних”(Жирмунский, 1975: 440). Г. Шенгелі на прикладі пушкінських текстів аналізує три види перенесення: коли фраза заповнює весь рядок, завершуючись на початку наступного (*gejet – reje*); фраза, розпочинаючись наприкінці рядка, займає весь наступний рядок (*conge-gejet – contr-reje*); фраза розпочинається наприкінці рядка і завершується на початку наступного рядка (*double-rejet – подвійне реже*) (Шенгелі, 1960: 35-36). Сучасні дослідники користаються також термінами *слабкий анжамбеман* (Москвин, 2009) – при охопленні фразою повністю двох рядків; *анжамбеман*, означуваний *контактними, дистантними і затяжними зв'язками* – залежно від дистанціювання між собою його відповідних лексичних складників (Матяш, 2006); див. також: Барчишина, 2013. Про “синтаксичне перенесення” – початок думки в одному рядку, а закінчення – в другому, третьому” пише А. Капська, звертаючися до творчості Тараса Шевченка, зазначаючи, що “така особлива будова вірша... свідчить про глибоку схвильованість автора, про емоційне зрушення його душі. Весь вірш написаний одним розміром, але внутрішнє напруження рядків передає тривогу, бентежність поета” (Капська, 1986: 103).

Треба сказати, що українська (як класична, так і сучасна) поезія досить широко послуговується фігурою анжамбеману. Порівняймо в Шевченковому “Кавказі” (*Всьому навчим! Тільки дайте/ Свої сині гори/ Останній... бо вже взяли/ І поле, і море./*— Шевченко, 2003, 1: 346), в “Одержимій” Лесі Українки (*І кожний встиг торкнути хоч одержу, / хоч край плаща Месії, тільки я/ торкнути не посміла, бо нічого/ просить не мала в нього...* — Українка, 1976, 3: 127), в поезіях І. Драча (*Віалончель погасла. І відразу / Вмер контрабас — хопливо, нашивидку.../*— Драч, 1978:39), Є. Гуцала (*Та не забув. Забути не зумів / той щебет в торрічелевій аорті./ Таємну в лісі папороть. Когорти / У темряві таємних солов'їв!/*— Гуцало, 1997, 5: 27), П. Вольвача (*Піти б у вільний віри. Але трима /Череп'я рим і розділових знаків/* — Вольвач, 1998:94).

Звертаємо увагу на своєрідну форму анжамбеману, що ґрунтується на перенесенні кінцевих складів слова в наступний рядок і сприяє актуалізації певних асоціативно-образних смислів при сприйнятті цілісної поетичної структури. Порівн. наприклад, у Тичиніному вірші “Перше травня на Великдень”: *Великодній дощ / тротуаром шов - / ковая зелена / ярилась з-під землі./ Це Христос воскрес / мертвих воскрес-/ тихо туго вітер/ кленоклонив день/ Аж тут враз! враз! / похід робітни- / чий же червоніший / празник як цей Май?/ (Тичина, 1983, 1: 216). Порівн. ще: *Той крок ступив, і два ступив... четвер — / тий збіла ратом черга кулетна.../ (В. Лучук, 1984: 13); Усесвіт – не спить. Він ворухиться, во- / втузиться, тузаний хвацько під боки / мороками спогадів(Стус, 2009, 5:8); От і дубам старим прийшла пора:/ Один пко одному всихають пра-/ Прапрадіди зеленої малечі./ (Мисик, 1977: 240).**

У науковій літературі подибуємо ряд досліджень, присвячених функціонуванню фігур анжамбеману в поетичних творах як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, де розглядане явище аналізується в різних аспектах у різних поетичних ідіостилях (Wagner, 1930; Scherr, 1990; Лосев, 1991; Spaggiari, 1995; Матяш, 2006; Свинцова, 2012; Барчишина, 2013; Кицан, 2016; Остапченко, 2018 та ін.). Зі зрозумілих причин такі студії практично відсутні про власне сонетні тексти. Оскільки що стосується сонетного вірша, то з часів перших французьких теоретиків XVII-XVIII ст. до сучасних довідкових видань жанрові визначення його художньої структури майже завжди містять ряд обмежень: в сонеті не повинно бути повторюваних слів, рими мають бути точними і дзвінками, кожна строфа — з відповідною системою римування — має являти собою закінчене синтаксичне ціле тощо. Таким чином, анжамбеманні конструкції, по суті, за своєю природою взагалі не мали б бути складниками сонетного вірша.

І все ж, дослідники нерідко звертають увагу на доволі часті порушення таких принципів навіть у творчості класиків сонетного вірша. Свого часу В. Жирмунський,

розглядаючи строфу як одиницю метричної побудови, разом з тим характеризуючи її як цілісне синтаксичне і тематичне утворення (“вона закінчується крапкою і несе в собі вияв самостійної думки”), зазначав: якщо традиційні строфи є правилом, то “строфи з перенесенням — винятком, який підтверджує правило”, і далі: “Поодинокі випадки enjambement завжди сприймаються нами як сміливий і оригінальний поетичний прийом”, при цьому також зауважуючи, що “зруйнування звичного для нас канону строфічності повинно бути обдуманим і вмотивованим, щоб бути виправданим”(Жирмунский, 1975: 445). Зваженого погляду на сонетний вірш дотримується і Д. Павличко. У передмові до сонетів М. Рильського він пише: “Сонет – це система обмежень для творчого натхнення. Обмеження ці тільки на перший погляд видаються подібними до параграфів і пунктів тюремного розпорядку дня. Насправді вони мають характер умовностей, найзагальніших етичних правил, які нормують нашу поведінку і в яких, як у власній шкірі, живе добре вихована людина... Неідеальна досконалість кориниться в тому, що талант може собі дозволити певні зриви правил, а не в тому, що він нездатен їх виконати до кінця”(Павличко, 1969: 19). М. Зеров у листі до одного зі своїх кореспондентів, обстоюючи думку про органічність поетичного творення (“поет повинен писати сонет, немовби зрісся з його вимогами і трудністю”), не забуває вказати на певні особливості самого творчого процесу, пов’язані з внутрішньою роботою думки і почуття автора, і ці особливості в кожному окремому випадку можуть отримувати різні авторські інтенції: “я заінтересований іноді, щоб мої сонети зберігали мою звичайну розмовну інтонацію, в натуральному її реєстрі і пробую узаконити саме недодержаність і зрив” (Зеров, 2003: 1071). Дослідниця творчості М. Зерова М. Ласло-Куцок звертає увагу на нагнітання пауз (зокрема там, де поет “описує інтимні переживання”), “внаслідок чого появляється такий незвичний для сонета пунктуальний знак, як три крапки” (Ласло-Куцок, 1980: 122). Ускладнювальний ритмічний рисунок вірша, що досягається за допомогою анжамбеману, за словами К. Герасимова, “відводить вірш від схеми чи примітиву, підкреслюючи при цьому складність змісту і загалом утверджуючи в сонеті його належність до жанру інтелектуальної поезії” (Герасимов, 1985: 33).

Зрештою, чи тільки сама жанрова матриця визначає художність твору? М. Ільницький у нотатках про сонетну творчість автора цих рядків ставить цілком риторичне питання: “Але ж чи поет має конче дотримуватися усталених канонів? Та й що сьогодні сприймати за канон? Сонет Петрарки? Але ж уже Шекспір реформував цю форму, згодом з’явилося таке поняття, як сонетоїд, а потім навіть білі сонети. Як ставитися до трансформації традиційних форм і жанрів?” (Ільницький, 2009, 1: 303).

Сьогодні проблеми канонічного і неканонічного в сонетному вірші присвячено ряд наукових статей, дослідники намагаються провести межу між власне сонетними характеристиками і елементами, традиційно неприйнятними для канонічного вірша, як, наприклад, анжамбеман (див., наприклад, огляд таких студій: Абрамова: 2012, 3-12). Хоч як засвідчують самі тексти багатьох майстрів слова, починаючи від італійських середньовічних класиків до сучасних українських сонетярів, у своїй практиці вони далеко не завжди дотримуються канонічної норми.

Постановка завдання, виклад основного матеріалу. Завданням цієї статті є показати, що анжамбеманно акцентоване слово виступає в сонетному тексті в такій мірі органічно, як і в будь-кому віршовому тексті і, як у будь-якому поетичному творі, може виконувати важливу змістову і стилістичну роль. Анжамбеманна конструкція здатна означити амплітуду смислового, образного розгортання текстової структури з більш динамічним чи, навпаки, уповільненим кроком. Порівн., наприклад, як за допомогою анжамбеманної побудови підтримується динамізм внутрішньо-психологізаційної ознаки в одному з Франкових сонетів:

Та ні, не вирвешся! Залізні гаки

Держать тебе, дозорці, як собаки,

Пильнують, ходить шельвах під вікном.(Франко, 1976, 1:154).

Або – як неквапно-розповідна інтонація перших двох катренів Тичининоного сонета “В Хараксі” переростає раптом у емоційний експресив у заключних рядках твору:

Вже світ. З постелі встав я. Санаторій

*ще стить кругом. Лиш смарагдовий сад
пташок збудив, що снів своїх, історії
ніяк не ущебечуть. Ранку рад,
Садовник кишку тягне: він струмками
між листям шумко шелестить. Гора
Ай-Петрі рожевіє. Ніжні плями
й на сході теж, – проміння б'є. Пора!
Аж тут вгорі умить
аероплан. Згадав! Це ж наші полюс
перелетіли! Полюс! Сонце! Жить!
(Тичина, 1984, 2, 49).*

Певна контекстуальна ситуація, певний структурний компонент, підтримувані анжамбеманним словом, здатні утворювати відповідні домінантні лінії, з урахуванням елементів проспекції, ретроспекції. Скажімо, змістово-інтонаційно незавершена фраза рядка в терцетній строфі Мисикова сонета “Хайям” передбачає відповідне продовження в наступному рядку (*Майбутні, хто позаздрить вам? Та сама/ Навколо глина буде, що й за нас/*), а в контексті цілісного твору сприйняття сполуки *Та сама*, безперечно, опирається вже на досвід прочитання суголосної паралелістичної структури першого катрена (*Який гончар байдужий рік у рік / З цієї самої старої глини/ Виліплює живе чоло людини...–* (Мисик, 1977: 230). Подібним архітектонічним малюнком позначений і сонет Яра Славутича “Дванадцять видів плеканих квіток”, в якому ліричний герой звертається до читача (в другому катрені): *Милуйсь, бувальцю! Пий на повні груди/ П'янливі пахоці сяйних заток/*, і при прочитанні препозиційного компонента анжамбеману (*Пий на повні груди*), переходячи до продовжуваної фрази в наступному рядку, читач, певне ж, мивоволі повернеться до початкової строфи, яка і вводить у світ *п'янливих запахів*, де *Дванадцять видів плеканих квіток / У парку в Мехіко саджають люди/*; і нарешті оте *Пий на повні груди* відповідно до розгортання композиційно-образної парадигми сонета відлуниться в заключних терцетних рядках, тепер безпосередньо звернене вже до читача з побажанням, щоб той *Впивавсь, пірнаючи в звучань тенета / Бодай одним із цих рядків сонета/*(Славутич, 1998, 1: 395).

У сонетному, як і в будь-якому поетичному тексті, надзвичайно сильною позицією в кінці рядка характеризуються короткі прийменникові, займенникові, сполучникові слова, частки тощо, надто при оперті на зовнішню чи внутрішню риму: *Лице і руки вмие хай сльоза./ Чи сніг. І глянь назад. І за / Ясними мріями крокуй поетом впертим./* (Коробчук, 2012: 4).

У ряді випадків, зокрема в підсумкових терцетних строфах, займенниковий компонент (ліричне *я*) започатковує лінію утвердження чи навпаки, недосягнення чогось, через зіставлення (протиставлення) з тими чи тими суспільно-побутовими, природними тощо явищами, як, наприклад, у сонеті Д. Павличка “Бажання”: *Живу, але скорботи печія,/ Хоч палить, не дає горіти... Я / Не хочу вдруге жити в цій печалі./ Я хочу жити раз, але в огні...*(Павличко, 2004:103). Порівн. у А. Малишка (з циклу “Сонети синього квітня”): *Тепер пливе над молоденьким житом,/ Над пережитим і колись прожитим / В промінні первозданному. А я / Хотів би хоч на мить її здогнати/ Але втікає обрій сивуватий/ Фата моргана. Вигадка моя/* (Малишко, 1973, 5: 233).

Значним динамімом відзначаються художні структури, в яких анжамбеманний конструкт започатковує чи продовжує ритміко-інтонаційну ітеративність коротких однорідних чи від’ємних за змістом синтаксичних фраз (речень) у рядку: *А згадуєш, яке тоді було/ Повітря? Небо? Гусяче крило,/ Здається, з нього пил і бруд змітало./* (Зеров, 1990,1:46); *Осоння. Смужка моріжка. Гульба / Розморено притислась до пивниці/* (Капуста, 2020: 12); *Він чи не він?Не зрозуміти. Постать/ Імлиться і двоїться умлівіч/* (Маланюк, 1992 : 195).

У тему сонета вже з перших катренів можуть вводитись запитальні конструкції з відповідним структурними перенесеннями, де, наприклад, сильні позиції прикінцевих *чому* першої строфи отримують не менш сильний метафоричний акцент початкового рядка наступної строфи:

Хто визначив, о небо, міру муки/ Цій пристрасній душі? Чому дала/ Їй доля два дзвінки, як сталь, крила,/ Не давши простору? Чому розлуки/ Такими тернями його любов/ Кривавили? (Мисик, 1977: 282). Чи, наприклад, у іншому випадку подібні конструкції здатні виконувати синтезувальну роль у терцетній строфі вірша: *Стою й дивуюся. Чого? Чому / Неспантеличено забрів колега, / Як той Бодлер — у чортову корчму?/* (Славутич, 1998 1: 386).

Ефект несподіваності, асоціативної передбачуваності / непередбачуваності завжди зберігають у сильній позиції ідіоматичні вислови (*Зривається велика завірюха / Над нашим домом. З ящика Пандори / Посиплються на тебе злидні-горе.../* – Лепкий, 1990: 236; *Та він працює. Феніксом з пожеару/ – Мотронівка народжується знов/* – Зеров, 1990, 1: 32); виразний стилістичний ефект маємо на основі омонімічних утворень: *Ну що? Прости й простися! Просто ріки / Вливали соки в виноградні грона, / Галасували голі простаріки...* (Капуста, 2020: 93).

Висновки і перспектива подальшого дослідження. Отже, фігура анжамбеману в композиційно-образній системі сонетного вірша може набувати найрізноманітніших функціонально-сміслових, акцентуаційно-емфатичних виявів, виступаючи важливим динамічним чинником творення цілісної художньої структури.

На структурному рівні сонетний текст, як і віршовий загалом, характеризується такими основними перенесеннями в системі простого речення:

а) коли анжамбеманний компонент, виступаючи наприкінці рядка, є продовженням речення, яке започатковує цей рядок і займає наступний повний рядок:

У телескопі Габбловому аж

Заспектрило її [Землі —А.М.] провини (Капуста, 2020: 4);

б) коли анжамбеманний компонент, виступаючи наприкінці рядка, започатковує реченнєву структуру, що обіймає наступний повний рядок:

Але в житті

(у спеку) лиш злостить порожня кварта.... (Нечерда, 1991: 127);

в) коли анжамбеманний компонент, займаючи прикінцеву позицію рядка, поширює реченнєву структуру тільки в початковій частині наступного рядка:

..... *Де еліксиру*

Знайти любовного? ..... (Перепеляк, 1997:91).

У системі складного речення як сурядна, так і підрядна частина може започатковуватися наприкінці попереднього рядка (іноді лише сполучником, сполучним словом):

Тут стережуть основ, але основу

Усіх основ — людського серця мову,

І волю, й мисль зневажують, як дрантє (Франко, 1976, 1: 151);

Благословен той ясний день, коли

Розцвівся Станіславським Алексєєв! (Рильський, 1984, 4: 287).

Звичайно, в динамічній системі вірша спостерігаємо численні видозміни, розширення і трансформації тієї чи тієї моделі, перехід з однієї в іншу, наприклад:

..... *І віддаси*

За чистоту ранкової роси

Увесь цей світ!..... (Перепеляк, 1991: 76).

Нерідко трапляються фразові перенесення з однієї строфи в іншу, з катрена в терцет. Прикладом такої анжамбеманної побудови цілісного твору, де спостерігаємо перенесення в кожному рядку і кожній строфі, може слугувати сонет Д. Павличка “Слова”:

Я поховав немало слів. Убили

Їх лицеміри. Потім неживих

Погвалтували графомани. Жах

Покори їхньої холодний. Люди

Уміють воскрешати їх. Нема

На це таланту в мене. Осоружні

Синці на тих покійниках. Не міг я

Цілунками накрити їх. Лиш це

*Могло б дихання їм вернути. Спомин
Про них мене лякає. Може, я
Так само винен в їхній смерті? Годі
За тліном побиватися. Навіки
Зарив я в серці їх. Однак боюсь, —*

Вони там зворухнуться хробаками (Павличко, 2004:53).

Межевість внутрішньої напруги ліричного героя тут мовби адекватно передавана синтаксично (фраза покидає межі рядка, витворюючи своєрідний градаційний ланцюг по всій вертикалі вірша). Пригадується проникливе спостереження М. Шапіра щодо іконічності анжамбеманної експресії в “Мідному вершнику” О. Пушкіна: “там, де Нева виходить зі своїх берегів, синтаксис виходить із берегів вірша” (Шапір, 2009: 22).

На окрему розмову заслуговувало б малочислене явище *перенесення складу* в сонетному вірші, на зразок: *Дихнуло весною, Десною... Над супер- / крутою урбанню... Над біль... / У долі моєї чебрець і канупер / З чернігівських піль* / (Мойсієнко, 2018, 71).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абрамова Е. В. Основные литературоведческие концепции жанра сонета / Е. В. Абрамова // Наукові записки Харківського нац. ун-та ім. Г. С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. - 2012. - Вип. 1(2). - С. 3-12.
2. Барчишина І. Енжамбеман як засіб емпіфатизації епітетних структур у поетичних творах М. Волошина та В. Свідзінського/ І. Барчишина // Слово і час. - 2013. - №2. - С. 60 - 68.
3. Вольвач П. Кров зухвала/ П. Вольвач. - К.: Український письменник, 1998. - 130 с.
4. Герасимов К.С. Диалектика канонов сонета / К. Герасимов // Гармония противоположностей. Аспекты теории и истории сонета. - Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1985. - С. 17-52.
5. Гуцало Є. Твори в п'яти томах/ Є Гуцало - К.: Дніпро. - Т.5. - 1997. - 578 с.
6. Драч І. Сонце і слово / І. Драч. - К.: Дніпро, 1978. - 368 с.
7. Жирмунский В. Теория стиха / В. Жирмунский. - Ленинград: Сов. писатель, 1975. - 664 с.
8. Зеров М. Твори в 2 т / М. Зеров. - К.: Дніпро, 1990. - Т.1. - 846 с.
9. Зеров М. Українське письменство / М. Зеров / упоряд. М. Сулима. - К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. - 1304 с.
10. Ільницький М. На перехрестях віку/ М. Ільницький: У трьох книгах. - Кн. І. - К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. - 838 с.
11. Капська А.Й. Виразне читання / А. Капська. - К.: Вища шк., 1986. - 168 с.
12. Капуста В. Негарантована мігрантіана / В. Капуста. - К.: Вид. дім Д. Бураго, 2020. - 112 с.
13. Квятковский А. Поэтический словарь. - М.: Сов. энциклопедия, 1966. - 376 с.
14. Кицан О. Функція анжамбеману в драматичних творах Лесі Українки (на прикладі драматичної поеми “Одержима”) / О. Кицан // Волинь філологічна: текст і контекст, 2016. - №22. - С. 60-68.
15. Ковалів Ю. Див: Літературознавча енциклопедія.
16. Коробчук П. Архівотека, або книжка для себе / П. Коробчук. - Луцьк: Твердиня, 2012. - 292 с.
17. Ласло-Куцюк М. Шукання форми. Нариси з української літератури ХХ ст. / М. Ласло-Куцюк. - Бухарест: Критеріон, 1980. - 327 с.
18. Лепкий Б. Поезії / Б. Лепкий. - К.: Рад. письменник, 1990. - 360 с.
19. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / Автор-укладач Ю. І. Ковалів. - Т. 1. - К.: ВЦ «Академія», 2007. - 608 с.
20. Лосев Л. Значение переноса у Цветаевой / Л. Лосев // Марина Цветаева: Труды 1-го международного симпозиума (Лозанна, 30. VI-3. VII. 1982). - Bern; Berlin; Frankfurt/M.; N.Y.; Paris; Wien, 1991 (Slavica Helvetica; Vol. 26). - P. 272-283.
21. Лучук В. Навстріч / В. Лучук. - Львів: Каменяр, 1984. - 142 с.
22. Маланюк Є. Поезії / Є. Маланюк. - К.: Укр. письменник, 1992. - 318 с.
23. Малишко А. Твори в десяти томах. Т.5 / А. Малишко. - К.: Дніпро, 1973. - 286 с.
24. Матяш С. А. Переносы (enjambements) в лирике А. С. Пушкина и М. Ю. Лермонтова / С. Матяш // Вестник Оренбургского гос. ун-та. - 2006. - №11. - С. 57-63.
25. Мисик В. Планета / В. Мисик. - К.: Дніпро, 1977. - 424 с.
26. Мойсієнко А. Синьоліт ліхтарів синьоірій: Книга сонетів / А. Мойсієнко. - К.: Щек, 2018. - 320 с.
27. Москвин В. Стиховой перенос (enjambement): типы и функции В. Москвин // Филологические науки. - 2009. - №4. - С. 3-16.
28. Нечерда Б. Вибране / Б. Нечерда. - К.: Дніпро, 1991. - 429 с.
29. Остапченко В. О. Анжамбеман як тригер імплікатив у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке / В. Остапченко // Science and Education a New Dimension. Philology, VI(46), Issue: 159, 2018. - С. 56 - 59.
30. Павличко Д. Листи у вічність / Д. Павличко // Рильський М. Сонети / Упоряд. Б. Рильського. - К.: Молодь, 1969. - С. 3 - 26.
31. Павличко Д. Сонети / Д. Павличко. - К.: Генеза, 2004. - 536 с.
32. Перепеляк І. Неопалима купина / І. Перепеляк. - Харків: Майдан, 1997. - 176 с.

28. Рильський М. Зібрання творів у 20 томах. Т. 4 / М. Рильський.– К.: Наук. думка, 1984.– 424 с.
29. Свинцова І. О. Реалізація прагматичного потенціалу віршового переносу в поетичному дискурсі Дж. Байрона / І. Свинцова // Науковий вісник Південноукраїнського національного пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки, № 14.– Одеса, 2012.– С. 274–282.
30. Славутич Яр. Твори / Яр Славутич.– Т. 1.—К.: Дніпро”, Едмонтон: Славута, 1988.– 472 с.
31. Стус В. Зібрання творів : у 12 т. – Т. 5 : Палімпсести / В. Стус .– К. : Факт, 2009. – 768 с.
32. Тичина П. Зібрання творів у 12 томах / П. Тичина. – К.: Наук. думка, Т.1, 1983.– 736 с.; Т. 2, 1984.– 664 с.
33. Томашевский Б. Теория литературы: поэтика / Б. Томашевский.– М. –Л.: Госиздат, 1930.– 240 с.
34. Українка Леся. Зібрання творів у 12 томах / Леся Українка.– Т. 3.– К.: Наук. думка, 1976. – 400 с.
35. Франко І. Зібрання творів у 50-и томах.Т. 1 / І. Франко. – К.: Наук. думка, 1976.– 502 с.
- 356 Шапир М. Три реформи русского стихотворного синтаксиса (Ломоносов – Пушкин – Иосиф Бродский) / М. Шапир // Шапир М. И. Статьи о Пушкине. – М.: Языки славянских культур, 2009.– С11 – 70.
- 367 Шевченко Т. Зібрання творів у 6 томах. Т.1 / Т. Шевченко.– К.: Наук. думка, 2003. – 784 с.
38. Шенгели Г. Техника стиха / Г. Шенгели. – М.: Госиздат, 1960.– 312 с.
39. Якубський Б. Наука віршування / Б. Якубський .– К.: ВПЦ “Київський університет”, 2007.– 207 с.
40. Scherr B. Beginning at the End: Rhyme and Enjambement in Brodsky's Poetry / B. Scherr // Brodsky's Poetics and Aesthetics. – Basingstoke; London, 1990. – P. 176-193.
41. Spaggiari B. L'enjambement di Bernardo Tasso / B. Spaggiari // *Studi di Filologia Italiana*. – Firenze, 1995. – Vol. 52. – P. 111–139.
42. Wagner A. Unbedeutende Reimwörter und Enjambement bei Rilke und in der neueren Lyrik / A.Wagner.– Bonn: Röhrscheid, 1930.– 238 S.

REFERENCES

1. Abramova E. V. Osnovnye literaturovedcheskie koncepcii zhanra soneta / E. V. Abramova // *Naukovy zapysky Kharkivskoho nats. ped. un-ta im. H. S. Skovorody. Ser. : Literaturoznavstvo*. - 2012. – Vyp. 1(2). – P. 3–12.
2. Barchyshyna I. Enzhambeman yak zasib emfatzatsii epitetnykh struktur u poetychnykh tvorakh M. Voloshyna ta V. Svidzinskoho/ I. Barchyshyna // *Slovo i chas*.– 2013.– №2. – P.60 – 68.
3. Drach I. Sontse i slovo / I. Drach. – K.: Dnipro, 1978.– 368 p.
4. Franko I. Zibrannia tvoriv u 50-y tomakh.Т. 1 / I. Franko. – K.: Nauk. dumka, 1976.– 502 p.
5. Gerasimov K.S. Dialektika kanonov soneta / K. Gerasimov // *Garmoniya protivopolozhnostej. Aspekti teorii i istorii soneta*. – Tbilisi: Izd-vo Tbilisskogo un-ta, 1985. – P. 17-52.
6. Hutsalo Ye. Tvory v piaty tomakh/ Ye Hutsalo.– K.: Dnipro.– Т.5. – 1997. – 578 p.
7. Ilnytskyi M. Na perekhrestyakh viku/ M. Ilnytskyi: U trokh knykhakh. – Kn. I.– K.: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2008.– 838 p.
8. Kapska A.I. Vyrasne chytannia / A. Kapska. – K. : Vyshecha shk., 1986. – 168 p.
9. Kapusta V. Neharantovana mihrantiana / V. Kapusta.— K.:Vyd. dim D. Buraho, 2020.– 112 p.
10. Korobchuk P. Arkhivoteka, abo knyzhka dlia sebe / P. Korobchuk.— Lutsk: Tverdnyia, 2012.– 292 p.
11. Kovaliv Yu. Dyv: Literaturoznavcha entsyklopediia.
12. Kvyatkovskiy A. Poeticheskiy slovar.– M.: Sov. entsyklopediia. 1966.– 376 p.
13. Kytsan O. Funktsiia anzhambemanu v dramatychnykh tvorakh Lesi Ukrainky (na prykladi dramatychnoi poemu “Oderzhyma”) / O. Kytsan // *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*, 2016.– №22.– P. 60–68.
14. Laslo-Kutsiuk M. Shukannia formy. Narysy z ukrainskoi literatury KhKh st. / M. Laslo-Kutsiuk. – Bukharest : Kryterion, 1980. – 327 p.
15. Lepkyi B. Poezii/ B. Lepkyi.– K.: Rad. pysmennyk, 1990.– 360 p.
- Literaturoznavcha entsyklopediia: U dvokh tomakh / Avtor-uklad. Yu. I. Kovaliv.– T. 1. – K: VTs «Akademiia», 2007. – 608 p.
16. Losev L. Znachenije perenosa u Tsvetayevoy / L. Losev // *Marina Tsvetayeva: Trudy 1-go mezhdunarodnogo simpoziuma (Lozanna. 30. VI-3. VII. 1982).*? Bern; Berlin; Frankfurt/M.; N.Y.; Paris; Wien. 1991 (Slavica Helvetica; Vol. 26). – P. 272-283.
17. Luchuk V. Navstrich / V. Luchuk. – Lviv: Kameniar,1984.– 142 p.
18. Malaniuk Ye. Poezii / Ye. Malaniuk.– K.: Ukr. pysmennyk, 1992.– 318 p.
19. Malyshko A. Tvory v desiaty tomakh. Т.5 / A. Malyshko.– K.: Dnipro, 1973.– 286 p.
20. Matyash S. A. Perenosy (enjambements) v lirike A. S. Pushkina i M. YU. Lermontova / S. Matyash // *Vestnik Orenburgskogo gos. un-ta*. –2006. – №11. – P. 57-63.
21. Moisiienko A. Synolit likhtariv synoyrii: Knyha sonetiv / A. Moisiienko.– K.: Shchek, 2018.– 320 p.
22. Moskvina V. Stikhovoj perenos (enjambement): typy i funkciy V. Moskvina // *Filologicheskie nauki*. – 2009. – №4. – P. 3-16.
23. Mysyk V. Planeta / V. Mysyk.– K.: Dnipro, 1977.– 424 p.
24. Necherda B. Vybrane / B. Necherda.– K.:Dnipro, 1991.– 429 p.
25. Ostapchenko V. O. Anzhambeman yak tryher implikativ u liryko-poetychnomu dyskursi R. M. Rilke / V. Ostapchenko // *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(46), Issue: 159, 2018.– P. 56 – 59.
26. Pavlychko D. Lysty u vichnist / D. Pavlychko // *Rylskiy M. Sonety / Uporiad. B. Rylskoho*. – K.: Molod, 1969. – P. 3 – 26.
27. Pavlychko D. Sonety / D. Pavlychko.– K.: Heneza, 2004.– 536 p.

28. Perepeliak I. Neopalyma kupyna / I. Perepeliak.– Kharkiv: Maidan, 1997.– 176 p.
 28. Ryl'skyi M. Zibrannia tvoriv u 20 tomakh. T. 4 / M. Ryl'skyi.– K.: Nauk. dumka, 1984.– 424 p.
 29. Scherr B. Beginning at the End: Rhyme and Enjambement in Brodsky's Poetry / B. Scherr // Brodsky's Poetics and Aesthetics. – Basingstoke; London, 1990. – P. 176-193.
 30. Shapir M. Tri reformy russkogo stikhotvornogo sintaksisa (Lomonosov — Pushkin — Iosif Brodskij) / M. Shapir // Shapir M. I. Stat'i o Pushkine. – M.: Yazyki slavyanskikh kul'tur, 2009. – P.11 – 70.
 31. Shengeli G. Tekhnika stikha / G. Shengeli.– M.: Gosizdat, 1960.– 312 p.
 32. Shevchenko T. Zibrannia tvoriv u 6 tomakh. T.1 / T. Shevchenko.– K.: Nauk. dumka, 2003.– 784 p.
 33. Slavutych Yar. Tvory / Yar Slavutych.– T. 1.– K.:Dnipro”, Edmonton: Slavuta, 1988.– 472 p.
 34. Spaggiari B. L'enjambement di Bernardo Tasso / B. Spaggiari // *Studi di Filologia Italiana*. – Firenze, 1995. – Vol. 52. – P. 111– 139.
 35. Stus V. Zibrannia tvoriv : u 12 t. – T. 5 : Palimpsesty / V. Stus – K. : Fakt, 2009. – 768 p.
 36. Svyntsova I. O. Realizatsiia prahmatychnoho potentsialu virshovoho perenosu v poetychnomu dyskursi Dzh. Bairona / I. Svyntsova // *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho ped. un-tu im. K. D. Ushynskoho. Lihvistychni nauky*, № 14. – Odesa, 2012.– P. 274 – 282.
 37. Tomashevskij B. Teoriya literatury: poehitika / B. Tomashevskij.– M. – L.: Gosizdat, 1930.– 240 p.
 38. Tychyna P. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh / P. Tychyna. – K.: Nauk. dumka, T.1, 1983.– 736 s.; T. 2, 1984.– 664 p.
 39. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh / Lesia Ukrainka.– T. 3.– K.: Nauk. dumka, 1976. – 400 p.
 40. Volvach P. Krov zukhvala/ P. Volvach.– K.: Ukrainskyi pysmennyk, 1998.– 130 p.
 41. Wagner A. Unbedeutende Reimwörter und Enjambement bei Rilke und in der neueren Lyrik / A.Wagner.– Bonn: Röhrscheid, 1930.– 238 S.
 42. Yakub'skyi B. Nauka virshuvannia / B. Yakub'skyi .– K.: VPTs “Kyiv'skyi universytet”, 2007.– 207 p.
 43. Zerov M. Tvory v 2 t / M. Zerov.– K.: Dnipro, 1990.– T.1.– 846 p.
 44. Zerov M. Ukrainske pysmenstvo / M. Zerov / uporiad.. M. Sulyma.– K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2003.– 1304 p.
 45. Zhirmunskij V. Teoriya stikha / V. Zhirmunskij .– Leningrad: Sov. pisatel', 1975.– 664 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анатолій Мойсієнко – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: граматика і поетика української мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Anatolii Moisiienko – Professor in Linguistics, PhD, Head of Ukrainian Language and Applied Linguistics Department in the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Scientific interests: grammar and poetics of the Ukrainian language.

УДК: 811.112.2'24'28:316.7](477)(045)

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-191-200

НІМЕЦЬКА МОВА ТА ЇЇ НОСІЇ В УКРАЇНІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Алла ПАСЛАВСЬКА (Львів, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7314-3171>

e-mail: alla.paslawska@lnu.edu.ua

ПАСЛАВСЬКА Алла. НІМЕЦЬКА МОВА ТА ЇЇ НОСІЇ В УКРАЇНІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СЬОГОДЕННЯ. У статті проаналізовано вплив німців та німецької мови на теренах України на українську культуру, мову та літературу. Простежено етапи поповнення німецькою лексикою українського словникового складу. Німецькомовні письменники теж зробили вагомий внесок у розвиток української літератури. Німецька мова залишається однією з провідних іноземних мов в Україні. Збереження німецької (німецькомовної) культурної спадщини в Україні та її вивчення може слугувати прикладом для популяризації інших мов і культур.

Ключові слова: німці, німецька мова, міжкультурна комунікація, запозичення, німецька мова як іноземна.

PASLAWSKA Alla. GERMAN AND ITS SPEAKERS IN UKRAINE: FROM ORIGINS TO PRESENT DAY. The article analyzes the influence of Germans and the German language in Ukraine on Ukrainian culture, language and